

В статье проанализированы государственные документы, касающиеся самообразования, самоорганизации и самостоятельной работы. Рассмотрены различные подходы ученых к определению понятий «самообразование» и «самоорганизация», раскрыта связь процесса выполнения самостоятельной работы с умением самоорганизации.

Ключевые слова: самообразование, самоорганизация, самостоятельная работа.

The article analyzes government documents on self-education, self-organization and self-study. It explores different approaches of scientists to the definition of "self-education" and "self-organization", presents connection of performing independent work with the ability to self-organization.

Key words: self-education, self-organization, independent work.

Обловацька Н.О., викладач кафедри правознавства
Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ ТА РОСІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.

У статті досліджується історія розвитку адвокатури за часів судової реформи 1864 р. З'ясовано, що досліджуваний інститут у II половині ХІХ ст. на території українських земель у складі Австро-Угорщини розвивався досить активно. Визначено умови допуску кандидата на посаду адвоката.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, історія адвокатури, історія адвокатури України.

Реформування правових інститутів як в Україні, так і в Росії потребує наукового аналізу проблем, серед яких важливе місце займає і питання функціонування інституту адвокатури. Досліджуваний інститут не можна дослідити повною мірою, не вивчивши його історичний розвиток. У цьому аспекті виникає необхідність звернутися до процесів розвитку та функціонування адвокатури в Україні та Росії у II пол. ХІХ ст., які і досі залишаються недостатньо вивченими.

Становлення адвокатури в Україні та Росії розглядалося у наукових працях Є. Васьковського, Т. Варфоломеевої, С. Гаврилова, О. Синєокого, А. Стоянова, О. Святоцького та інших.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням адвокатури України та Росії, науковцями досі не було комплексно уза-

гально розвинуто досліджуваного інституту в Україні та Росії у ІІ пол. ХІХ ст. в цілому.

Метою дослідження є проведення історико-правового аналізу формування та розвитку інституту адвокатури в Україні та Росії у ІІ пол. ХІХ ст.

У зв'язку з відміною кріпосного права за часів правління Олександра ІІ в середині 60-х років ХІХ ст. на території Російської імперії, до складу якої входила частина українських земель, було проведено практично в усіх галузях життєдіяльності суспільства низку реформ, а саме: військову, земську, судову тощо.

Найбільш прогресивною реформою вважається судова реформа 1864 р., оскільки введені норми проіснували з незначними змінами до 1917 р.

До проведення судової реформи розвиток адвокатської діяльності був пригальмований, тому що держава не дозволяла створювати професійні адвокатські об'єднання. Всі царі того періоду, від Петра І до Миколи І, забороняли створювати інститут адвокатури західного зразка. Підготовка до проведення реформи в судовій системі розпочалася у І половині ХІХ ст.

Перед творцями «нової» адвокатури Російської імперії були два класичні приклади: 1) адвокатура, що існувала у Франції, Англії і Бельгії; 2) адвокатура, що діяла в Німеччині та Австрії.

Перший тип організації адвокатури характеризувався певним професійним розподілом на осіб, що займалися наданням кваліфікованої юридичної допомоги, та повірених, які виконували усю чорнову роботу. Другий тип організації адвокатури полягав в об'єднанні функцій адвокатів (правозаступників) з функціями повірених (судових представників) в руках одних осіб [1, 34].

Проте при розробці концепції створення адвокатури не були прийняті в повному обсязі принципи ані першої, ані другої системи, натомість використовувалися тільки найбільш доцільні та ті, що відповідали російським умовам того часу. В той же час функції правозаступників і повірених все-таки були поєднані [2, 4–5].

20 листопада 1864 р. імператором Олександром ІІ були затверджені судові статuti. Цю дату прийнято вважати і датою початку юридичного буття адвокатури Російської імперії.

Документи судової реформи того періоду включали чотири закони: «Учреждение судебных установлений», Статут кримінального судочинства, Статут цивільного судочинства і Статут про покарання, які застосовувалися на практиці мировими судьями. Першим законом було

передбачено, що адвокатами могли бути високопрофесійні юристи, які об'єднувалися у самоврядні організації.

Зазначені нормативно-правові акти, які базувалися на європейській судовій практиці, розподіляли діяльність адвокатів на дві категорії: присяжних повірених і приватних повірених.

Судовими статутами, зокрема, главою II «Про присяжних повірених», регламентувалася організація та діяльність присяжної адвокатури.

Присяжні повірені здійснювали: 1) захист у кримінальних справах; 2) представництво сторін у цивільному процесі; 3) надання юридичної допомоги населенню, зокрема, і безоплатні консультації для малозабезпечених громадян.

Враховуючи викладене, присяжним повіреним могла бути особа, яка досягла двадцяти п'яти років, мала вищу юридичну освіту та стаж судової практики не менше 5 років на посаді чиновника судового відомства або помічника присяжного повіреного.

Проте існували умови, згідно з якими особи не могли бути допущені до присяжної адвокатури. А саме: згідно зі ст. 335 Першого Закону було передбачено, що присяжними повіреними не могли бути: іноземці; особи, які були оголошені боржниками чи банкрутами; особи, які перебували на службі уряду або на виборних посадах, за винятком осіб, які займали почесні чи громадські посади безоплатно; особи, щодо яких було винесене судове рішення із позбавленням чи обмеженням дієздатності, а також священнослужителі, позбавлені духовного сану за рішенням церковного суду; особи, які перебували під слідством за злочини, проступки, які сприяли позбавленню чи обмеженню певних прав тощо [3, 220].

Крім загальних положень, від кандидата на посаду присяжного повіреного вимагалася бездоганна репутація. Їх відбір був дуже складний та проводився Радою присяжних повірених. Відмова у прийнятті з формальних мотивів могла бути оскаржена в Судовій палаті, а потім і в Урядовому сенаті. Відмова, яка базувалася на моральній оцінці особистості кандидата, оскарженню не підлягала. Проте осіб, яких Рада зарахувала до числа присяжних повірених, Судова палата вносила до списку присяжних повірених округу, підписувала їм свідоцтво, видане Радою, та здійснювала публікацію про їх прийняття.

Відповідно до Судового статуту присяжні повірені мали можливість брати участь у кримінальному процесі (за призначенням голови відповідного суду; за згодою підсудного) та у цивільному процесі (за призначенням Ради присяжних повірених на прохання сторін у судовому

процесі або особам з безоплатною участю у справі; за заявою однієї із сторін судового процесу; за довіреністю; за призначенням голови суду — у випадку відмови від раніше обраного присяжного повіреного, стороною у процесі) [3, 240–241].

За порушення норм професійної діяльності, а саме: неналежне виконання обов'язків, недотримання професійної етики тощо, до присяжних повірених застосовували дисциплінарну відповідальність у вигляді таких покарань, як попередження; догана; заборона Радою (або місцевим окружним судом при відсутності в окрузі Ради присяжних повірених) здійснювати діяльність — не більше одного року, при повторному вчиненні — виключення Радою з числа повірених; виключення із числа присяжних повірених [3, 248].

За умисні дії, які завдали шкоду клієнту, за злочинний вступ у змову із протилежною стороною у справі чи надання їй важливої інформації по справі, за пошкодження чи знищення майна довірителя до присяжних повірених застосовувалася кримінальна відповідальність [4, 134].

За пропущені строки з вини присяжного повіреного тощо до останнього застосовувалася цивільно-майнова відповідальність.

Таким чином, за порушення встановлених правил та недбале виконання своїх обов'язків до присяжного повіреного могли застосовувати різні види відповідальності, а саме: дисциплінарну, кримінальну, цивільно-майнову.

Однак з набуттям чинності судових статутів одразу було виявлено недостатню кількість присяжних повірених. Це призвело до утворення нерегульованої законом приватної адвокатури, яку представляли різні захисники у судових справах. Тому потреба у законодавчій регламентації діяльності таких осіб була неминучою.

Разом з присяжною адвокатурою, згідно з нормами Закону від 25 травня 1874 р., створюється новий інститут — приватних повірених, яким не тільки було засновано нову форму адвокатури, але й зроблено спробу легалізувати діяльність «підпільних» адвокатів. Всі ці процеси сприяли зрівнянню статусу помічника присяжного повіреного із статусом приватного повіреного. Загалом приватним повіреним могла бути особа, яка отримала особливе свідоцтво від суду, визначене Міністерством юстиції, та право клопотати щодо чужих справ як в загальних, так і в мирових судах.

Порівняно з розвитком інституту адвокатури в Російській імперії (до складу якої входила частина українських земель) у II половині ХІХ ст. розвиток досліджуваного інституту на території українських земель у складі Австро-Угорщини підвищився набагато більше.

Зокрема, Тимчасове положення про адвокатуру 1849 р. було замінене на Положення про адвокатуру 1868 р. Цим Положенням було закріплено низку нововведень стосовно адвокатської діяльності.

Норми до кандидатів, які бажали займатися адвокатською діяльністю, щодо умов допуску до адвокатури в даному Положенні залишилися майже без змін. Збереглися такі умови, як документальне підтвердження докторського звання, проходження стажування, складання іспиту тощо. Проте деякі положення зазнали змін, зокрема, термін стажування для кандидатів на посаду адвоката становив вже не п'ять років, а сім, з них шість років як практикант у адвоката або фінансовій прокуратурі, три роки з яких — після здобуття докторського ступеня, а один рік — на посаді юридичного практиканта при суді з цивільних і кримінальних справ.

Скасування всіх обмежень щодо здійснення адвокатської діяльності, точніше кажучи, принципу *numerus clausus*, надало можливість кандидатам на посаду адвоката складати професійний іспит при будь-якому вищому земельному суді, проте сам процес проведення іспиту не змінився. Натомість до уваги бралися не моральні якості кандидата на посаду адвоката, а його незаплямована репутація.

Значними нововведеннями щодо здійснення адвокатської діяльності, передбаченими Положенням 1868 р., були такі:

1) складання адвокатської присяги проводилося після внесення низької такси та виконання всіх встановлених вимог Положення для отримання права на заняття адвокатською діяльністю. Розмір такси було знижено до 10 гультенів порівняно з такою, яка була встановлена з 1840 р. у розмірі 100 гультенів [5, 115];

2) адвокатам було заборонено перебувати на іншій оплачуваній державній посаді, крім викладацької (§ 20 а);

3) адвокат був наділений правом на здійснення представництва в судах та органах, незалежно від місця проживання та приналежності до адвокатської палати (§ 8);

4) адвокати набули право вільно обирати собі місце проживання. Проте про тимчасовий переїзд або від'їзд адвокат повинен був повідомити за три місяці тимчасового заступника (§ 21);

5) встановлено перелік обставин, при яких адвокат мав можливість зберегти за собою право на зайняття адвокатською діяльністю, а саме, у разі:

— добровільної відмови: при виконанні всіх вимог встановленого Положення особа, яка відмовилася від звання адвоката, мала можливість його повернути;

- втрати громадянства: особа мала право повернути звання адвоката при поновленні громадянства;
 - втрати правоздатності: особа мала можливість поновити звання адвоката при відновленні своєї правоздатності;
 - виключення з реєстру адвокатів: адвокат мав право на поновлення в реєстрі через три роки;
 - настання кримінальної відповідальності: якщо адвокат не був виключений з реєстру адвокатів, повернути його право на заняття адвокатською діяльністю було можливим при усуненні усіх наслідків вироку;
- б) дисциплінарний нагляд за діяльністю адвокатів повинен був здійснюватися самоуправлінням адвокатів, а не, як було передбачено раніше Тимчасовим положенням про адвокатуру 1849 р., державними суддями.

Проте пізніше у Дисциплінарному статуті 1872 р. було передбачено обрання дисциплінарної ради, яка саме і займалася цим питанням. При скоєнні правопорушення до адвоката-правопорушника могли бути застосовані такі покарання, як догана, грошовий штраф, тимчасове припинення права на зайняття адвокатською діяльністю, виключення з реєстру адвокатів на три роки.

Отже, Положення про адвокатуру 1868 р. значно вдосконалило адвокатську діяльність. Передусім це підтверджується скасуванням територіальних обмежень для здійснення адвокатської діяльності та наділенням адвокатів професійними повноваженнями щодо здійснення представництва сторін у всіх судових та інших справах.

Виходячи з вищевикладеного, одним із значних перетворень II половини XIX ст. на території українських та російських земель у складі Російської імперії було проведення саме судової реформи, а разом з нею створення інституту адвокатури та здійснення розподілу на приватних повірених, присяжних повірених та інших осіб, які займали в правосудді значні позиції.

Очевидно, що модель присяжної адвокатури була запозичена у французів. Присяжні повірені були не лише юрисконсультами і судовими ораторами подібно до французьких і англійських адвокатів, але й займалися діяльністю повірених (стряпчих), основним завданням яких було виконання усіх дій при проведенні судового процесу замість позивачів.

Введення інституту присяжної адвокатури пояснюється тим, що суспільство усвідомило необхідність створення такої форми адвокатури, яка могла б забезпечити реальну незалежність суду і законність в ході цивільного і кримінального судочинства.

Результатом діяльності українських адвокатів, які перебували на українських землях у складі Австро-Угорщини, в даний історичний період став розвиток правової культури, зміцнення законності і захист громадян від незаконного і необґрунтованого звинувачення відповідно до нормативно-правової бази про адвокатуру на досліджуваній території. На відміну від законодавства Російської імперії, у законодавстві Австро-Угорщини використовувалися такі поняття, як «адвокатура» та «адвокат», головні засади, на яких базувалася адвокатська діяльність взагалі, тощо. Це свідчить про стрімкий розвиток досліджуваного інституту на території українських земель, що входили до складу Австро-Угорщини.

Таким чином, місце адвокатури в Україні та Росії залежало, з одного боку, від загального політичного та культурного становища Російської імперії (до складу якої входила частина українських земель), з іншого — від системи судочинства і законодавства в цій державі та в Австро-Угорщині (стосується українських земель, які були в її складі).

ДЖЕРЕЛА

1. Гаврилов С.Н. Адвокатура в Российской Федерации / С.Н. Гаврилов. — М. : Юриспруденция, 2000. — 288 с.
2. Судебная реформа XIX века. Создание адвокатуры нового типа // Воронежский адвокат. — 2004. — № 11. — С. 4–5.
3. Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны, изданные Государственной канцелярией. — Ч. 3. — СПб., 1867. — 567 с.
4. Таганцев Н.С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 г. / Н.С. Таганцев. — 6-е изд. — СПб., 1889. — С. 775.
5. Fischer Alfred. Das österreichische Doktorat der Rechtswissenschaften und die Rechtsanwaltschaft. — Innsbruck ; München : Wagner, 1974. — 134 s.

В статье исследуется история развития адвокатуры во времена судебной реформы 1864 г. Установлено, что исследуемый институт во II половине XIX в. на территории украинских земель в составе Австро-Венгрии развивался достаточно активно. Определены условия допуска кандидата на должность адвоката.

Ключевые слова: адвокатура, адвокатская деятельность, история адвокатуры, история адвокатуры Украины.

The article examines the history of the development of advocacy during the judicial reform in 1864. It is found out that the studied institution in the second half of XIX c. on the territory of Ukraine in the Austro-Hungaria developed quite effectively. It is determined conditions of candidate admission as an advocate.

Key words: *advocacy, advocate activity, history of advocacy, history of Advocacy of Ukraine.*

Процька С.М., викладач кафедри теорії та історії педагогіки
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ У ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ КРАЇН ЗАРУБІЖЖЯ

У статті проаналізовано досвід країн зарубіжжя щодо проблем інформатизації освіти; окреслено сучасні тенденції у напрямку інформатизації освіти України.

Ключові слова: *інформатизація освіти, інформаційне середовище, інформаційно-комунікаційні технології.*

Новий етап трансформацій системи освіти в Україні характеризується пошуком ефективних механізмів упровадження інноваційних форм і методів навчання як студентів, так і школярів відповідно до вимог і тенденцій сучасного суспільства.

Модернізація системи освіти на сучасному етапі розвитку суспільства висуває нові вимоги до професійної діяльності фахівців освітньої сфери. На теперішньому етапі в науковому обігу з'являються праці, предметом вивчення яких є сфера застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті. Так, тенденції розвитку та реформування сучасної системи освіти в контексті становлення інформаційного суспільства досліджують В. Андрущенко, Н. Бібік, В. Биков, Л. Ващенко, Н. Воскресенська, В. Глушков, С. Гончаренко, Т. Десятов, А. Джуринський, Г. Єгоров, М. Жалдак, В. Зайчук, М. Згуровський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, О. Локшина, В. Мадзігон, Б. Малиновський, В. Міхалевич, С. Ніколаєнко, В. Олійник, Г. Сазоненко, О. Співаковський, О. Сухомлинська, П. Таланчук, М. Шкіль та інші. Можливості застосування ІКТ у процесі вивчення окремих навчальних дисциплін стали предметом наукового інтересу В. Безуглого, Т. Дубової, Ю. Жука, О. Калігаєвої, О. Качуровкої, Н. Морзе, О. Пехоти, І. Семещук, О. Смалько, Т. Тихонова та інших. Питанням підготовки студентів